

Uchwała z dnia 23 stycznia 2007 r., III CZP 142/06

Sędzia SN Irena Gromska-Szuster (przewodniczący)

Sędzia SN Gerard Bieniek (sprawozdawca)

Sędzia SN Iwona Koper

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa Zbigniewa T. przeciwko Spółdzielni Mieszkaniowej "S.G." w G. o uchylenie uchwał, po rozstrzygnięciu na posiedzeniu jawnym w Izbie Cywilnej w dniu 23 stycznia 2007 r. zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Apelacyjny w Katowicach postanowieniem z dnia 20 września 2006 r.:

„Czy członek spółdzielni, który – po wytoczeniu powództwa w trybie art. 42 § 2 ustawy z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze (jedn. tekst: Dz.U. z 1995 r. Nr 54, poz. 288 ze zm.) – został skutecznie wykluczony ze spółdzielni na podstawie art. 24 Prawa spółdzielczego, w brzmieniu sprzed nowelizacji dokonanej ustawą z dnia 3 czerwca 2005 r. – o zmianie ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 122, poz. 1024), traci legitymację czynną do zaskarżenia uchwały, innej niż dotyczącej jego praw podmiotowych, także w sytuacji gdy zaskarżył uchwałę w przedmiocie swego wykluczenia do sądu?”
podjął uchwałę:

Jeżeli członek spółdzielni zaskarżył na podstawie art. 42 § 2 ustawy z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze (jedn. tekst: Dz.U. z 1995 r. Nr 54, poz. 288 ze zm.) w brzmieniu obowiązującym przed wejściem w życie ustawy z dnia 3 czerwca 2005 r. o zmianie ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 122 poz. 1024) uchwałę walnego zgromadzenia inną niż dotyczącą jego praw podmiotowych, a następnie został wykluczony ze spółdzielni na podstawie art. 24 Prawa spółdzielczego w brzmieniu sprzed wskazanej nowelizacji, to zachowuje legitymację czynną wówczas, gdy zaskarżył do sądu uchwałę o wykluczeniu; utrata legitymacji czynnej następuje w razie prawomocnego oddalenia powództwa o uchylenie uchwały o wykluczeniu.

Uzasadnienie

Powód w dniu 1 czerwca 2004 r. wystąpił do Sądu Okręgowego w Gliwicach z żądaniem uchylenia pięciu uchwał podjętych w dniu 21 maja 2004 r. przez zebranie przedstawicieli członków pozwanej Spółdzielni Mieszkaniowej „S.G.”; uchwały dotyczące przeznaczenia nadpłaty z tytułu centralnego ogrzewania na zmniejszenie salda rozliczeń międzyokresowych, uchwały dotyczącą przeznaczenia nadpłaty z tytułu opłat za energię elektryczną, podgrzanie wody i wywóz śmieci oraz uchwał w przedmiocie zatwierdzenia rocznego sprawozdania finansowego spółdzielni, w przedmiocie udzielenia absolutorium prezesowi zarządu i w przedmiocie udzielenia absolutorium wiceprezesowi zarządu. Wyrokiem z dnia 15 lipca 2005 r. Sąd Okręgowy uwzględnił powództwo.

Sąd drugiej instancji ustalił, że uchwałą zebrania przedstawicieli członków pozwanej Spółdzielni z dnia 4 czerwca 2005 r. utrzymano w mocy uchwałę rady nadzorczej z dnia 2 lutego 2005 r. w przedmiocie wykluczenia powoda z grona członków pozwanej Spółdzielni. Powód zaskarżył tę uchwałę, wnosząc w dniu 21 czerwca 2005 r. pozew do Sądu Okręgowego w Gliwicach, a postępowanie w tej sprawie toczy się. W tej sytuacji Sąd Apelacyjny w Katowicach powziął wątpliwości dotyczącą legitymacji czynnej powoda i na podstawie art. 390 k.p.c. przedstawił Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Wstępnie wymaga rozstrzygnięcia kwestia, czy i kiedy nastąpiło skuteczne wykluczenie powoda ze Spółdzielni. Jest to istotne, gdyż w toku postępowania w niniejszej sprawie weszła w życie w dniu 22 lipca 2005 r. ustawa z dnia 3 czerwca 2005 r. o zmianie ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 122, poz. 1024), w której nadano nowe brzmienie przepisowi art. 24 ustawy z dnia 16 września 1982 r. – Prawa spółdzielczego (jedn. tekst: Dz.U. z 2003 r. Nr 188, poz. 1848 ze zm. – dalej: "Pr.spółdz."), regulującemu wykluczenie członka ze spółdzielni. W myśl art. 24 § 3 Pr.spółdz. sprzed nowelizacji, wykluczenie staje się skuteczne z chwilą doręczenia członkowi pisemnego zawiadomienia o wykluczeniu wraz z uzasadnieniem. Zgodnie wówczas przyjmowano w piśmiennictwie i orzecznictwie Sądu Najwyższego, że skuteczne wykluczenie członka ze spółdzielni następowało w chwili doręczenia mu zawiadomienia z uzasadnieniem; z tą chwilą następowała utrata statusu członka spółdzielni (np. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 11 października 1985 r., II CR 302/85, OSNCP 1986, nr 10, poz. 155, z dnia 27 marca 2000 r., I PKN 550/99, OSNP 2001, nr 16, poz. 509, z dnia 13 września 2001 r., IV CKN 455/00, nie publ. oraz z dnia 13 maja 2005 r., I CK 723/04, nie publ.). Stosownie do nowego uregulowania wykluczenie ze spółdzielni następuje zasadniczo z chwilą bezskutecznego upływu terminu do zaskarżenia uchwały lub prawomocnego oddalenia przez sąd powództwa o uchylenie uchwały (art. 24 § 10 w brzmieniu nadanym ustawą z dnia 3 czerwca 2005 r.). Rozstrzygnięcia wymaga więc zagadnienie, który przepis ma zastosowanie dla oceny skuteczności wykluczenia powoda ze spółdzielni.

W tym względzie podstawowe znaczenie ma art. 4 ust. 2 ustawy z dnia 30 czerwca 2005 r. Stanowi on, że jeżeli wykluczenie albo wykreślenie członka ze spółdzielni, które nastąpiło na podstawie przepisów dotychczasowych, nie stało się skuteczne przed dniem wejścia w życie ustawy, stosuje się art. 24 § 10 Pr.spółdz. w brzmieniu nadanym ustawą. Wnioskując *a contrario*, jeżeli wykluczenie stało się skuteczne przed datą obowiązywania nowelizacji ustawy, stosuje się przepisy dotychczasowe. Oznacza to, że skoro w niniejszej sprawie powodowi doręczono zawiadomienie o wykluczeniu w dniu 5 lutego 2005 (uchwała rady nadzorczej) i w dniu 15 czerwca 2005 r. (uchwała zebrania przedstawicieli członków), a więc przed wejściem ustawy z dnia 3 czerwca 2005 r. (przed dniem 22 lipca 2005 r.), to powód został skutecznie wykluczony z dniem 5 lutego 2005 r. W konsekwencji powód nie

był już członkiem pozwanej Spółdzielni w chwili wyrokowania przez Sąd pierwszej instancji (15 lipca 2005 r.).

Zgodnie z art. 42 § 2 Pr.spółdz. sprzed nowelizacji dokonanej ustawą z dnia 3 czerwca 2005 r., członek spółdzielni może zaskarżyć do sądu uchwałę z powodu jej niezgodności z prawem lub postanowieniami statutu. Po nowelizacji art. 42 § 4 Pr.spółdz. stanowi, że każdy członek spółdzielni lub zarząd może wytoczyć powództwo o uchylenie uchwały. Wnioskując *a contrario*, należy przyjąć, że były członek spółdzielni pozbawiony jest legitymacji czynnej w sprawie o uchylenie uchwały podjętej po ustaniu jego członkostwa w spółdzielni. Takie stanowisko zajął Sąd Najwyższy – jeszcze na tle art. 38 § 2 ustawy z dnia 17 lutego 1961 r. o spółdzielniach i ich związkach (Dz.U. Nr 12, poz. 61 ze zm.) – w wyroku z dnia 29 sierpnia 1967 r., II CR 559/66 (OSNCP 1968, nr 3, poz. 53), stwierdzając, że członek wykluczony ze spółdzielni nie ma interesu prawnego ani legitymacji czynnej do zaskarżenia uchwał walnego zgromadzenia podjętych w okresie jego wykluczenia. Dotyczy to również członka, którego prawa członkowskie zostały przywrócone prawomocnym wyrokiem uchylającym uchwałę o wykluczeniu. Uprawnienie do zaskarżenia uchwały walnego zgromadzenia przez wykluczonego członka nie odżywa więc wskutek prawomocnego uchylenia uchwały o wykluczeniu go ze spółdzielni. Należy przy tym zauważyć, że – wbrew pogładowi zwartemu w uzasadnieniu wskazanego wyroku – wykluczonego członka po przywróceniu mu członkostwa obowiązują uchwały podjęte w okresie jego wykluczenia. Odmienne poglądy jest nie do pogodzenia z fundamentalną zasadą równości członków spółdzielni; prawa i obowiązki członkowskie dotyczą w jednakowy sposób wszystkich członków spółdzielni. Wynika to z odrębnego bytu spółdzielni, na który składają się prawa i obowiązki kształtujące sferę jej praw podmiotowych niezależnie od składu osobowego spółdzielni.

Nie można również podzielić poglądu wyrażonego w omawianym wyroku, że wykluczony członek spółdzielni nie ma interesu prawnego w zaskarżeniu uchwał podjętych w okresie jego wykluczenia. Uzasadniona jest teza przeciwna, że nawet wykluczony członek spółdzielni ma z reguły interes prawny w zaskarżeniu każdej uchwały spółdzielni, jednakże z woli ustawodawcy legitymacja czynna w takich przypadkach została mu odebrana. Oznacza to, że interes członka spółdzielni musi w takiej sytuacji ustąpić wobec konieczności zachowania porządku prawnego w sprawach wewnątrzspółdzielczych, jak i w stosunkach zewnętrznych między

spółdzielnią a osobami trzecimi. Mając to na względzie, ustawodawca wyraźnie przyznał legitymację czynną do zaskarżenia uchwał członkowi spółdzielni (art. 42 § 2 przed nowelizacją i art. 42 § 4 Pr.spółdz. po nowelizacji), pozbawiając jej członka wykluczonego ze spółdzielni. To pozbawienie legitymacji czynnej obejmuje wszelkie uchwały, także te, które naruszyły interes przywróconego członka spółdzielni.

Powstaje pytanie, czy taki członek spółdzielni dysponuje instrumentami prawnymi chroniącymi jego interesy, które zostały naruszone przez uchwały podjęte w okresie jego wykluczenia. Ustalony w tym względzie pogląd piśmiennictwa i orzecznictwa przyjmuje, że jeżeli uchwały podjęte zostały z naruszeniem indywidualnych praw majątkowych niewynikających bezpośrednio ze stosunku członkostwa, to może on dochodzić swych praw na zasadach ogólnych, bez ograniczeń przewidzianych dla wykluczonego, a następnie przywróconego członka spółdzielni. Rzecz w tym, że w tej sferze członek spółdzielni znajduje się zawsze, zarówno w czasie trwania członkostwa, jak i po jego ustaniu, w pozycji osoby trzeciej, a walne zgromadzenie nie ma możliwości rozstrzygać o jego prawach i obowiązkach. Uzasadnione jest więc stwierdzenie, że uchwały walnego zgromadzenia nie mogą uszczuplać indywidualnych praw majątkowych członka spółdzielni, które nie wynikają bezpośrednio ze stosunku członkostwa. Do tego stwierdzenia nawiązał Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 29 listopada 2001 r., V CKN 532/00 (nie publ.), wskazując, że o ile uchwałom walnego zgromadzenia o charakterze normatywnym nie przysługuje atrybut prawomocności materialnej ani formalnej i mogą one być zmienione i uchylone przez kolejne walne zgromadzenie, o tyle nie dotyczy to uchwał kształtujących indywidualne prawa członków. Jeżeli uchwała walnego zgromadzenia stanowi podstawę nabycia przez członka konkretnych praw, nie może być dowolnie zmieniana lub uchylana przez kolejne walne zgromadzenie, zgodnie z konstytucyjną zasadą ochrony praw nabytych.

Poczynione uwagi uzasadniają więc sformułowanie następujących wniosków.

Po pierwsze, wykluczony członek spółdzielni nie ma legitymacji czynnej w sprawie o uchylenie uchwały walnego zgromadzenia podjętej po jego wykluczeniu, chyba że uchwała dotyczy jego praw podmiotowych jako byłego członka spółdzielni, niewynikających bezpośrednio ze stosunku członkostwa.

Po drugie, po przywróceniu członkostwa członek spółdzielni nie może skutecznie zaskarżyć uchwał podjętych w okresie jego wykluczenia, tj. w okresie po jego

wykluczeniu, a przed przywróceniem stosunku członkostwa; uchwały podjęte w tym okresie są wiążące dla takiego członka spółdzielni.

Po trzecie, wykluczonemu członkowi spółdzielni przysługuje legitymacja do zaskarżenia uchwały o jego wykluczeniu ze spółdzielni (art. 42 § 4 Pr.spółdz.).

Powstaje kwestia, czy reguły te należy także odnieść do członka spółdzielni, który po zaskarżeniu uchwał walnego zgromadzenia został skutecznie wykluczony ze spółdzielni, z tym że zaskarżył także uchwałę o jego wykluczeniu. Przed rozstrzygnięciem tej kwestii należy zwrócić uwagę na stanowisko Sądu Najwyższego zajęte w wyroku z dnia 28 lipca 1998 r., I CKN 794/97 (OSNC 1999, nr 3, poz. 51), że powód, który po wytoczeniu powództwa na podstawie art. 42 § 2 Pr.spółdz. wystąpił ze spółdzielni za wypowiedzeniem, zachowuje legitymację czynną tylko wtedy, gdy zaskarżona uchwała dotyczy jego praw jako byłego członka. W uzasadnieniu tego wyroku wskazano, że sam fakt ustania członkostwa nie przesądza utraty legitymacji czynnej do zaskarżenia uchwały walnego zgromadzenia podjętej w czasie trwania członkostwa. Zwrócono jednak trafnie uwagę, że powództwo o uchylenie uchwały przewidziane w art. 42 Pr.spółdz., należy do powództw o ukształtowanie prawa, przy których legitymacja czynna jest ściśle związana z interesem prawnym. Oznacza to, że legitymacja czynna do zaskarżenia uchwały walnego zgromadzenia przysługuje tylko tym byłym członkom spółdzielni, których praw uchwała dotyczy, mimo ustania członkostwa.

Podzielając ten pogląd należy go odnieść zarówno do sytuacji, w której był członek spółdzielni zaskarżył uchwałę podjętą po jego wykluczeniu, jak i do sytuacji, w której uchwała zaskarżona przez członka spółdzielni została podjęta w czasie trwania jego członkostwa, przy czym w czasie tego procesu ustało jego członkostwo na skutek wykreślenia, wykluczenia, lub wypowiedzenia członkostwa. Rzecz w tym, że skoro ustawodawca w art. 42 § 2 Pr.spółdz. sprzed nowelizacji (art. 42 § 4 tego Prawa po nowelizacji) *expressis verbis* przyznał legitymację czynną do zaskarżenia uchwały wyłącznie członkowi spółdzielni, to ze względu na treść art. 316 § 1 k.p.c. legitymacja ta musi przysługiwać powodowi w chwili wyrokowania, a to wymaganie nie jest spełnione. Nasuwa się jednak pytanie, czy taką ocenę prawną w zakresie utraty legitymacji czynnej do zaskarżenia uchwały należy zmodyfikować wówczas, gdy ustanie członkostwa powoda w czasie toczącego się postępowania o uchylenie uchwały nastąpiło w wyniku wykluczenia go ze spółdzielni, a powód zaskarżył także tę uchwałę.

Sąd Apelacyjny przedstawiający zagadnienie prawne zasugerował, że w razie zaskarżenia przez członka spółdzielni uchwały o jego wykluczenie powstaje swoisty stan zawieszenia legitymacji czynnej byłego członka w sprawie o uchylenie uchwał, które nie dotyczą jego praw podmiotowych. Taki wniosek uzasadniał porównanie treści art. 24 Pr.spółdz. sprzed i po nowelizacji z 2005 r.

Stwierdzono już, że na tle art. 24 § 2 Pr.spółdz. w brzmieniu sprzed nowelizacji przyjmowano zgodnie, iż wykluczenie ze spółdzielni następowało z chwilą doręczenia uchwały na piśmie wraz z uzasadnieniem. Powództwo o uchylenie uchwały było powództwem o ukształtowanie prawa, a wyrok miał charakter konstytutywny, zatem uchwała o wykluczeniu – z chwilą prawomocnego jej uchylenia – traciła moc ze skutkiem *ex tunc*. Do chwili uzyskania takiego orzeczenia powód nie był członkiem spółdzielni i nie miał legitymacji czynnej w sprawie o uchylenie uchwały innej niż ta, która dotyczyła jego wykluczenia, oraz takiej, która dotyczyła jego praw podmiotowych nie związanych bezpośrednio ze stosunkiem członkostwa. Przywrócenie członkostwa nie oznaczało reaktywowania legitymacji czynnej członka spółdzielni do zaskarżenia uchwały podjętej w okresie jego wykluczenia, czyli w okresie od chwili skutecznego wykluczenia do chwili prawomocnego wyroku uchylającego uchwałę o wykluczenie. Takie rozwiązanie było uzasadnione tym, że gdyby dopuścić taką możliwość, to pozostałby trudny do rozwiązania problem liczenia terminów do zaskarżenia tych uchwał. Ponadto względy związane z zachowaniem porządku prawnego w sprawach wewnątrzspółdzielczych, a także w stosunkach zewnętrznych między spółdzielnią a osobami trzecimi, uzasadniają negatywne stanowisko w przedmiocie reaktywowania legitymacji czynnej członka spółdzielni do zaskarżenia uchwały podjętej w okresie jego wykluczenia. Te argumenty tracą na znaczeniu gdy członek spółdzielni zaskarżył uchwałę walnego zgromadzenia podjętą w czasie trwania jego członkostwa, a następnie wykluczono go ze spółdzielni, przy czym uchwała o wykluczeniu została także przez niego zaskarżona. Należy w związku z tym zwrócić uwagę na następujące kwestie.

Po pierwsze, wytoczenie powództwa o uchylenie uchwały walnego zgromadzenia nastąpiło bezspornie w czasie, gdy powód był członkiem spółdzielni i jego legitymacja czynna nie budziła zastrzeżeń.

Po drugie, zaskarżając uchwały skarżący musiał zachować ustawowe terminy.

Po trzecie, zarząd spółdzielni w następstwie doręczenia odpisu pozwu uzyskał wiadomość, że określona uchwała walnego zgromadzenia została zaskarżona, a więc musiał się liczyć z możliwością jej uchylecia.

Po czwarte, wykluczenie członka ze spółdzielni oznaczało jedynie tyle, że tracił on legitymację czynną do zaskarżenia uchwały podjętej po ustaniu członkostwa; nie ma uzasadnionych racji, aby to ograniczenie uprawnień rozciągać także na uchwały podjęte w czasie trwania członkostwa.

Po piąte, jeżeli przywrócenie członkostwa nie reaktywuje legitymacji czynnej w zaskarżeniu uchwał podjętych w okresie wykluczenia, to nie ma podstaw, aby to ograniczenie uprawnień członka rozciągać na uchwały podjęte w czasie, kiedy skarżący był członkiem spółdzielni.

Po szóste, w przypadku oddalenia powództwa o uchylenie uchwały o wykluczeniu członka ze spółdzielni, sąd rozpoznający żądanie uchylenia innej uchwały podjętej w czasie, gdy skarżący był jeszcze członkiem spółdzielni, także oddali to powództwo z tych względów, że w chwili orzekania członkostwo ostatecznie ustało.

Powyższe uzasadnia pogląd, że jeżeli członek spółdzielni na podstawie art. 42 § 2 Pr.spółdz. w brzmieniu sprzed nowelizacji z 2005 r. zaskarżył uchwały walnego zgromadzenia inne niż dotyczące jego praw podmiotowych, a następnie po wytoczeniu tego powództwa został wykluczony ze spółdzielni na podstawie art. 24 Pr.spółdz. w brzmieniu sprzed nowelizacji z 2005 r., to zachowuje legitymację czynną wtedy, gdy zaskarżył do sądu uchwałę w przedmiocie wykluczenia. Utrata legitymacji czynnej następuje w razie prawomocnego oddalenia powództwa o uchylenie uchwały o wykluczenie.

Za przyjęciem takiego rozwiązania przemawia także treść art. 24 § 10 Pr.spółdz. w brzmieniu nadanym nowelizacją z 2005 r. Zgodnie z tym przepisem, wykluczenie ze spółdzielni staje się skuteczne z chwilą upływu terminu do zaskarżenia uchwały o wykluczeniu albo z chwilą prawomocnego orzeczenia oddającego powództwo o uchylenie takiej uchwały; dopiero w tym momencie następuje skuteczne wykluczenie członka ze spółdzielni. Oznacza to, że legitymacja czynna członka spółdzielni w zakresie żądania uchylenia wszystkich uchwał istnieje do czasu bezskutecznego upływu terminu do zaskarżenia uchwały o wykluczeniu lub – w razie zaskarżenia tej uchwały – do prawomocnego oddalenia powództwa w tym przedmiocie.

Z tych względów podjęto uchwałę, jak wyżej.

